

กลวิธีการลำในพิธีกรรมลำทรงของนางดาว พานโน

Strategies of Lam Performance in the Ritual of Nang Dao Phanno

ศราวุฒ พิกุลศรี^{1*} และศราวุธ โชติจำรัส²

Sarawut Phikunsri^{1*} and Sarawut Choatchamrat²

^{1*}นิสิตปริญญาโท วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

²อาจารย์ วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

^{1*}Master Student of Music College of Music Mahasarakham University

²Lecturer from the Faculty of Music College of Music Mahasarakham University

*Corresponding Author Email: sarawut.ch@msu.ac.th

Received: 8 April 2026 Revised: 20 June 2026 Accepted: 24 June 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและรูปแบบขั้นตอนพิธีกรรมลำทรงของนางดาว พานโน และ 2. เพื่อวิเคราะห์กลวิธีการลำในพิธีกรรมลำทรงของนางดาว พานโน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การบันทึกภาคสนาม และการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามแนวคิดดนตรีวิทยาชาติพันธุ์และบริบททางวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่า 1) นางดาว พานโน เป็นผู้สืบทอดภูมิปัญญาพิธีกรรมลำทรงตามความเชื่อ “ฮีดคองนางจำปา” มากกว่า 50 ปี โดยพิธีกรรมมีโครงสร้างที่เป็นระบบ ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนสำคัญ และใช้แคนเป็นเครื่องดนตรีหลักในการทำทำนองและจังหวะตลอดพิธี และ 2) กลวิธีการลำมีลักษณะเด่น ได้แก่ การใช้ทำนองหลักเพียงรูปแบบเดียว การด้นกลอนลำให้สอดคล้องกับบริบทของผู้ป่วยและลำดับขั้นของพิธีกรรม การประสานความสัมพันธ์ระหว่างเสียงลำกับลายแคน และการใช้ฉญา ภาซิด และคำสอนเป็นโครงสร้างสำคัญของเนื้อหา โดยมีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดให้เหมาะสมกับสถานการณ์เฉพาะหน้า องค์ความรู้ใหม่ที่ค้นพบ คือ กลอนลำในพิธีกรรมลำทรงมิได้เกิดจากการด้นสดทั้งหมด หากมีโครงสร้างต้นแบบจากฉญา ภาซิด และคำสอนที่สั่งสมเป็นคลังความรู้ของผู้ประกอบพิธี ซึ่งสามารถปรับประยุกต์และสร้างสรรค์เพิ่มเติมให้เหมาะสมกับบริบทของผู้ป่วยแต่ละรายได้ การลำจึงทำหน้าที่เป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่บูรณาการดนตรี วรรณศิลป์ และความเชื่อ เพื่อการสื่อสารและการเยียวยาทางจิตใจในสังคมอีสานร่วมสมัย

คำสำคัญ: พิธีกรรมลำทรง, กลวิธีการลำ, แคน

Abstract

This research consists purposes were 1. to investigate the historical background and ritual process of Nang Dao Panno's spirit possession ritual and 2. to analyze the singing strategies employed in the ritual. This study employed a qualitative research approach. Data were collected through in-depth interviews, participant observation, field notes and documentary research. The data were analyzed within the framework of ethnomusicology and the cultural context of the community. The findings revealed that 1) Nang Dao Panno has inherited the ritual knowledge known as Heet Kong Nang Champa for more than 50 years. The ritual possesses a systematic structure consisting of five major stages and utilizes the khaen as the sole musical instrument to control melody and rhythm throughout the ceremony and 2) The singing strategies are characterized by the use of a single principal melodic pattern, improvisation adapted to patients' conditions and ritual sequences, systematic coordination between vocal melodies and khaen patterns and the incorporation of phaya (Isan proverbs), aphorisms and moral teachings as the foundation of the lyrical content. These lyrical structures are flexibly modified to suit specific individuals and situations. A significant contribution of this study is the finding that the ritual verses are not entirely improvised. Instead, they are based on established poetic models derived from phaya, traditional sayings and moral teachings accumulated as a repertoire of ritual knowledge by the practitioner. These models can be adapted and creatively expanded according to the context of each patient. Therefore, Lam singing functions as a cultural mechanism that integrates music, oral literature and belief systems to facilitate communication and psychological healing in contemporary Isan society.

Keywords: Lam Song Ritual, Lam Performance Techniques, Khaen

บทนำ

หมอลำเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่มีบทบาทสำคัญในสังคมอีสาน ทั้งในฐานะสื่อกลางทางวัฒนธรรมและส่วนหนึ่งของระบบความเชื่อ โดยเฉพาะ “พิธีกรรมลำทรง” ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรักษาโรคและการสื่อสารกับสิ่งเหนือธรรมชาติผ่านหมอลำทรงในฐานะตัวกลางระหว่างโลกมนุษย์กับโลกวิญญาณ (บุษกร บินทสันต์ และข้าคม พรประสิทธิ์, 2553) ภายในพิธีกรรมดังกล่าว เสียงแคนและการขับลำทำหน้าที่เป็นองค์ประกอบหลักที่ช่วยกำกับทำนอง จังหวะ และบรรยากาศของพิธีกรรม รวมทั้งมีบทบาทในการสร้างภาวะทางจิตใจที่เอื้อต่อการเยียวยาผู้ป่วย อย่างไรก็ตาม งานวิจัยที่ผ่านมาโดยส่วนใหญ่มุ่งศึกษาในมิติด้านความเชื่อและบริบททางสังคม ขณะที่การวิเคราะห์เชิงดนตรี โดยเฉพาะ “กลวิธีลำลำ” ในฐานะโครงสร้างสำคัญของพิธีกรรม ยังมีอยู่อย่างจำกัด และยังขาดการอธิบายเชิงลึกเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างทำนอง ระบบเสียง กลอนลำ และบทบาทของดนตรีในกระบวนการรักษา (เจนจิรา เบญจพงศ์, 2555) ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดทางดนตรีวิทยาชาติพันธุ์

(Ethnomusicology) เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีกับบริบททางวัฒนธรรม โดยมองดนตรีในฐานะส่วนหนึ่งของระบบความเชื่อและพิธีกรรม มากกว่าการพิจารณาเฉพาะโครงสร้างเสียงเพียงอย่างเดียว ควบคู่กับแนวคิดการแสดง (Performance Theory) ซึ่งอธิบายบทบาทของหมอลำทรงในฐานะผู้ปฏิบัติการทางพิธีกรรม และแนวคิดพิธีกรรม (Ritual Theory) ที่มองพิธีกรรมในฐานะกระบวนการสื่อสารและการเยียวยาทางสังคมและจิตใจ กรอบแนวคิดดังกล่าวช่วยให้การวิเคราะห์กลวิธีการลำสามารถเชื่อมโยงทั้งมิติทางดนตรีและมิติทางวัฒนธรรมได้อย่างเป็นระบบ

นางดาว พานโน หมอลำทรงแห่งบ้านพระยีน จังหวัดขอนแก่น เป็นผู้สืบทอดความเชื่อ “ฮีดคองนางจำปา” มากกว่า 50 ปี และมีรูปแบบการลำที่สะท้อนเอกลักษณ์เฉพาะในเชิงดนตรีและวรรณศิลป์ กล่าวคือ การใช้ทำนองหลักเพียงรูปแบบเดียวเป็นแกนของพิธีกรรม การด้นกลอนลำตามบริบทของผู้ป่วยและสถานการณ์พิธี การเลือกใช้พยางค์และภาษาที่เรียบง่ายซึ่งมีความหมายลึกซึ้งตลอดจนการอธิบายความหมายของกลอนลำภายหลังการลำเพื่อสร้างความเข้าใจแก่ผู้เข้าร่วมพิธี ในเชิงดนตรี การลำดำเนินอยู่ภายใต้ระบบเสียงของแคน โดยใช้โครงสร้างเสียงแบบเพนาโทนิคและมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างเสียงลำกับสายแคน งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กลวิธีการลำในพิธีกรรมลำทรงของนางดาว พานโน โดยพิจารณาองค์ประกอบทางดนตรี ได้แก่ โครงสร้างทำนอง ระบบเสียง ความสัมพันธ์ระหว่างเสียงลำกับเสียงแคน การดำเนินทำนอง การประดับทำนอง การด้นกลอนลำ และระบบจังหวะ เพื่ออธิบายบทบาทของดนตรีในฐานะสื่อกลางของพิธีกรรมและการเยียวยาทางจิตใจในสังคมอีสานร่วมสมัย แม้ว่างานวิจัยที่ผ่านมาจะช่วยอธิบายบทบาทของพิธีกรรมลำทรงในฐานะพื้นที่ของความเชื่อ การรักษาโรค และการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี แต่การศึกษาส่วนใหญ่ยังคงมุ่งเน้นมิติทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นสำคัญ ขณะที่การวิเคราะห์องค์ประกอบทางดนตรีโดยละเอียด เช่น ระบบเสียง โครงสร้างทำนอง ความสัมพันธ์ระหว่างเสียงลำกับเสียงแคน กลวิธีการด้นกลอนลำ และบทบาทของจังหวะในกระบวนการประกอบพิธีกรรม ยังมีอยู่อย่างจำกัด ส่งผลให้ยังไม่สามารถอธิบายได้อย่างชัดเจนว่าดนตรีทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนพิธีกรรมและการเยียวยาทางจิตใจของผู้เข้าร่วมพิธีได้อย่างไร ช่องว่างทางองค์ความรู้ดังกล่าวจึงเป็นประเด็นสำคัญที่ควรได้รับการศึกษาเพิ่มเติม

นอกจากนี้ จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบว่าการศึกษามูลค่าในบริบทพิธีกรรมส่วนใหญ่มักอธิบายบทบาทของผู้ประกอบพิธีหรือความหมายเชิงสัญลักษณ์ของพิธีกรรมเป็นหลัก แต่ยังขาดการเชื่อมโยงระหว่างโครงสร้างทางดนตรีกับหน้าที่ทางวัฒนธรรมของพิธีกรรมอย่างเป็นระบบ ทั้งที่ดนตรีถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างบรรยากาศ การสื่อสารความหมาย และการก่อให้เกิดสภาวะทางจิตใจที่เอื้อต่อกระบวนการรักษาและการเยียวยา การศึกษากลวิธีการลำจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยทำความเข้าใจบทบาทของดนตรีในฐานะส่วนหนึ่งของระบบปฏิบัติการทางวัฒนธรรมได้อย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น โดยในเชิงวิชาการ การศึกษาดังนี้มีความสำคัญต่อการขยายองค์ความรู้ด้านดนตรีวิทยาชาติพันธุ์ โดยเฉพาะการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างทางดนตรีกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของพิธีกรรมลำทรง องค์ความรู้ที่ได้ไม่เพียงช่วยให้เข้าใจลักษณะเฉพาะของกลวิธีการลำในพิธีกรรมฮีดคองนางจำปาเท่านั้น แต่ยังช่วยอธิบายบทบาทของดนตรีพื้นบ้านอีสานในฐานะเครื่องมือสื่อสารถ่ายทอดคุณค่าทางสังคม และกลไกการเยียวยาทางจิตใจของชุมชน อันเป็นประเด็นที่ยังได้รับการศึกษาค้นขานน้อยในวงวิชาการด้านดนตรีพื้นบ้านไทย

ดังนั้น ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษากลวิธีการลำในพิธีกรรมลำทรงของนางดาว พานโน ผ่านการวิเคราะห์องค์ประกอบทางดนตรี ได้แก่ ระบบเสียง โครงสร้างทำนอง ความสัมพันธ์ระหว่างเสียงลำกับเสียงแคน การดำเนินทำนอง การประดับทำนอง การด้นกลอนลำ และระบบจังหวะ เพื่ออธิบายบทบาทของดนตรีในฐานะองค์ประกอบสำคัญของพิธีกรรม และทำความเข้าใจว่ากลวิธีการลำสามารถเชื่อมโยงดนตรี วรรณศิลป์ ความเชื่อ และกระบวนการเยียวยาทางวัฒนธรรมเข้าด้วยกันได้อย่างไร ซึ่งจะช่วยขยายกรอบความเข้าใจทางดนตรีวิทยาชาติพันธุ์ให้ครอบคลุมมิติของพิธีกรรมได้อย่างเป็นระบบมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และรูปแบบขั้นตอนพิธีกรรมลำทรงของนางดาว พานโน
2. เพื่อวิเคราะห์กลวิธีการลำในพิธีกรรมลำทรงของนางดาว พานโน

การบทวนวรรณกรรม

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหมอลำ พิธีกรรม และดนตรีพื้นบ้านอีสาน พบว่า มีผู้ศึกษาประเด็นด้านดนตรี วัฒนธรรม และพิธีกรรมไว้หลายประการ ดังนี้

สำเร็จ คำโหมง (2537) ได้ศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมลำผีฟ้าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ลำผีฟ้าเป็นพิธีกรรมรักษาโรคที่มีความเชื่อเกี่ยวข้องกับผีฟ้าและพญาแถน โดยมีหมอลำทรงทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ พิธีกรรมประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ การเชิญผีฟ้า การเข้าทรง การวินิจฉัยสาเหตุของการเจ็บป่วย และการประกอบพิธีรักษา โดยมีเสียงแคนเป็นเครื่องดนตรีหลักที่ใช้ประกอบพิธีกรรม

สุรัตน์ จงดา (2541) ได้ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรม ฟ้อนผีฟ้าในสังคมอีสาน พบว่า พิธีกรรมดังกล่าวมีรากฐานมาจากความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนเกี่ยวกับวิญญาณและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยผู้ประกอบพิธีมักเป็นผู้หญิงที่เรียกว่า “นางเทียม” ทำหน้าที่เป็นผู้รับการประทับทรงของผีฟ้า การฟ้อนรำและการขับลำประกอบเสียงแคนถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของพิธีกรรม ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีพื้นบ้านกับระบบความเชื่อของชุมชน

เจนจิรา เบญจพงศ์ (2555) ศึกษาเรื่องพิธีกรรมลำผีฟ้าและบทบาทของหมอลำทรงในสังคมอีสาน พบว่า หมอลำทรงมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำพิธีกรรมและผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมพื้นบ้าน พิธีกรรมลำผีฟ้าไม่เพียงทำหน้าที่รักษาโรคเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ในการสื่อสารความเชื่อ ค่านิยม และวิถีชีวิตของชุมชนอีกด้วย

ขำคม พรประสิทธิ์ (2553) ได้ศึกษาลักษณะทางดนตรีของหมอลำและกลอนลำในภาคอีสาน พบว่า กลอนลำเป็นวรรณศิลป์มุขปาฐะที่มีลักษณะเป็นบทร้อยกรองใช้การขับร้องประกอบเสียงแคน มีความยืดหยุ่นในการด้นสด และสามารถปรับเนื้อหาให้สอดคล้องกับสถานการณ์หรือบริบทของการแสดงได้

ดังนั้น จากการศึกษางานวิจัยดังกล่าวจะเห็นได้ว่า หมอลำและพิธีกรรมลำทรงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความเชื่อ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชนอีสาน อย่างไรก็ตาม งานวิจัยส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นศึกษาภาพรวมของพิธีกรรมหรือบทบาทของหมอลำในสังคม ยังมีการศึกษาที่วิเคราะห์ กลวิธีการลำในพิธีกรรมของหมอลำทรงในเชิงดนตรีวิทยาอย่างละเอียดค่อนข้างน้อย ทั้งนี้ การศึกษากลวิธีการลำในพิธีกรรมลำทรงของ นางดาว พานโน ในครั้งนี้ จึงมีความสำคัญในการอธิบายรูปแบบการลำ เทคนิคการใช้

กลอนลำ และความสัมพันธ์ระหว่างเสียงลำกับลายแคนในบริบทของพิธีกรรม ซึ่งจะช่วยขยายองค์ความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้านอีสาน และการศึกษาทางดนตรีวิทยาให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาพฤติกรรมการลำในพิธีกรรมลำทรงของนางดาว พานโน จังหวัดขอนแก่น โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. **กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย** ได้แก่ จำนวน 5 คน ที่มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยคัดเลือกผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมลำทรงโดยตรง ประกอบด้วย 1) หมอลำทรงผู้เป็นกรณีศึกษาหลัก คือ นางดาว พานโน และ 2) กลุ่มผู้ติดตาม หรือ “ลูกฝั่งลูกเหียน” ซึ่งให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติ ความเชื่อ และรูปแบบขั้นตอนพิธีกรรมลำทรง คือ (1) นายอัครเดช หลวงน้อย (2) นายเมธาสิทธิ์ สิมามัตย์ และ 3) หมอแคนผู้บรรเลงประกอบพิธีกรรม ซึ่งให้ข้อมูลเกี่ยวกับลายแคน ระบบเสียง และบทบาททางดนตรีในพิธีกรรม คือ (1) นายเดชา หมีน้อย (2) นายหนูการ พนามวัง นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้คัดเลือกกลอนลำที่ใช้ประกอบพิธีกรรมเป็นกรณีศึกษาในการวิเคราะห์ ประกอบด้วย กลอนยกรครู กลอนเชิญเจ้านาย กลอนเรียกขวัญผู้ป่วย และกลอนส่งกลับ

2. เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ ประกอบด้วย

- 2.1 แบบสำรวจเบื้องต้น ใช้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา รูปแบบพิธีกรรม และข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูล
- 2.2 แบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ใช้สัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา รูปแบบพิธีกรรม กลอนลำ ทำนองลำ ความหมายของกลอนลำ และลายแคนที่ใช้ประกอบพิธี 2) แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ใช้เก็บข้อมูลเชิงลึกและประเด็นเพิ่มเติมที่เกิดขึ้นระหว่างการศึกษา
- 2.3 แบบสังเกต ใช้สังเกตสภาพทั่วไปของพิธีกรรม รูปแบบการประกอบพิธี การลำ เครื่องดนตรี ลายแคน และพฤติกรรม การแสดงออกของผู้ประกอบพิธี โดยใช้ทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

3. **การเก็บรวบรวมข้อมูล** ได้แก่ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจาก 2 แหล่ง ประกอบด้วย 1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การบันทึกภาคสนาม ตลอดจนการบันทึกภาพ เสียง และข้อมูลจากการประกอบพิธีกรรมลำทรงของนางดาว พานโน และ 2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ได้จากการศึกษาหนังสือ ตำรา เอกสารวิชาการ บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้องกับหมอลำ พิธีกรรมลำทรง ดนตรีอีสาน และทฤษฎีทางดนตรีวิทยา และผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากแหล่งบุคคล เวลา และสถานที่ที่แตกต่างกัน

4. **การวิเคราะห์ข้อมูล** ได้แก่ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยดำเนินการตามขั้นตอน คือ 1) ตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้องของข้อมูล 2) จัดหมวดหมู่ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย 3) วิเคราะห์รูปแบบ ขั้นตอนพิธีกรรมลำทรงในบริบททางวัฒนธรรม 4) วิเคราะห์องค์ประกอบทางดนตรี ได้แก่ ระบบเสียง ทำนอง จังหวะ และความสัมพันธ์ระหว่างเสียงลำกับลายแคน โดยอาศัยหลักดนตรีวิทยา 5) วิเคราะห์โครงสร้างกลอนลำ ผญา ภาษิต และวรรณกรรม

มุขปาฐะตามแนวคิดวรรณกรรมอีสาน และ 6) สังเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยสามารถจำแนกผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมา และรูปแบบขั้นตอนพิธีกรรมลำทรงของนางดาว พานโน

ผลการวิจัยพบว่า ประวัติความเป็นมา และรูปแบบขั้นตอนพิธีกรรมลำทรงของนางดาว พานโน ผู้วิจัยสามารถจำแนกผลได้ ดังนี้

1.1 ประวัติความเป็นมาของนางดาว พานโน เกิดเมื่อ วันพุธ กรกฎาคม 2491 (ไม่ทราบวันที่) เป็นหมอลำทรงแห่งบ้านพระยืน จังหวัดขอนแก่น ผู้สืบทอดความเชื่อ “ฮีตคองนางจำปา” มากกว่า 50 ปี โดยมีจุดเริ่มต้นของการเข้าสู่พิธีกรรมภายหลังภาวะวิกฤตทางร่างกายและจิตใจหลังการคลอดบุตร ซึ่งนำไปสู่กระบวนการ “การเฝ้ายาม” และการได้รับการยอมรับผ่านจารีตพิธีกรรมของชุมชน ลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การเป็นหมอลำทรงเกิดจากกระบวนการทางความเชื่อและการรับรองโดยชุมชน มากกว่าการฝึกฝนเชิงทักษะตามแบบหมอลำทั่วไป ซึ่งมักพัฒนาผ่านการฝึกซ้อมและการแสดง นอกจากนี้ นางดาวยังได้รับการรับรองเป็นหมอพื้นบ้านจากหน่วยงานภาครัฐ และได้รับรางวัลด้านวัฒนธรรมในระดับต่าง ๆ สะท้อนบทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถดำรงอยู่และได้รับการยอมรับในบริบทสังคมร่วมสมัย (ดาว พานโน, 2568, สัมภาษณ์)

ภาพที่ 1 ภาพของนางดาว พานโน ผู้ให้ข้อมูลหลัก (ศราวุฒิ พิกุลศรี, 2569)

1.2 โครงสร้างและองค์ประกอบของพิธีกรรมลำทรง พบว่า พิธีกรรมลำทรงของนางดาวประกอบด้วย 5 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ 1) การคารวะหมอม้าและไหว้ค้าย 2) การเข้าทรงและอัญเชิญเจ้านาย 3) การวินิจฉัยและการรักษา 4) การเรียกขวัญและผูกข้อมือ และ 5) การส่งเจ้านายและจบพิธี

ภาพที่ 2 การประกอบพิธีกรรมลำทรง (ศราวดี พิกุลศรี, 2569)

พิธีกรรมลำทรงของนางดาว พานโน มี “เครื่องคาย” เป็นองค์ประกอบสำคัญของพิธีกรรม และใช้ “แคน” เป็นเครื่องดนตรีเพียงชนิดเดียวในการประกอบพิธี โดยทำหน้าที่กำกับทั้งทำนองและจังหวะตลอดกระบวนการลำทรง ส่งผลให้พิธีกรรมดำเนินไปตามลำดับขั้นตอนที่กำหนดไว้อย่างเป็นระบบ

ด้านการแต่งกาย ไม่ปรากฏข้อกำหนดเฉพาะเกี่ยวกับรูปแบบหรือสีของเครื่องแต่งกาย แต่เน้นความสุภาพและความน่าเชื่อถือของผู้ประกอบพิธี นางดาว พานโน นิยมสวมเสื้อสุภาพ นุ่งซิ่นไหม และใช้ผ้าสไบเป็นองค์ประกอบสำคัญในการแต่งกาย โดยมีการกล่าวถึงในกลอนลำของนางจำปาว่า “ให้มีทั้งส่วและแหล่พรางมเอาคล้องไหล่” (อัครเดช หลวงน้อย, 2568, สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแบบแผนการประกอบพิธีที่สืบทอดตามฮีตคองนางจำปา

ด้านท่าทางการลำ พบว่า ไม่มีการกำหนดแบบแผนท่ารำที่ตายตัวเหมือนการแสดงหมอลำเวทีหรือการฟ้อนรำทั่วไป ผู้ประกอบพิธีใช้การเคลื่อนไหวร่างกายอย่างเรียบง่ายตามบริบทของการลำและลำดับขั้นตอนของพิธี โดยมีการปรับมือกอบจังหวะการยกมือไหว้ การชี้ไปยังเครื่องคายหรือผู้เข้าร่วมพิธี และการเคลื่อนไหวร่างกายอย่างช้า ๆ ตามจังหวะเสียงแคน ทั้งนี้ลักษณะท่าทางดังกล่าวปรากฏควบคู่กับการขับลำและการสื่อสารกับผู้เข้าร่วมพิธีตลอดกระบวนการประกอบพิธีกรรม

2. กลวิธีการลำในพิธีกรรมลำทรงของนางดาว พานโน

ผลการวิจัยพบว่า กลวิธีการลำในพิธีกรรมลำทรงของนางดาว พานโน ผู้วิจัยสามารถจำแนกผลได้ ดังนี้

2.1 ระบบเสียงและโครงสร้างทำนอง พบว่า การลำดำเนินอยู่ภายใต้ระบบเสียงของแคนคีย์ E ลายน้อย ซึ่งมีลักษณะสัมพันธ์กับโหมด A Dorian และใช้โครงสร้างเสียงแบบเพนทาโทนิคเป็นแกน โดยมีการใช้เสียงบางเสียงเป็นศูนย์กลางของทำนอง ลักษณะเด่นคือการใช้ทำนองหลักเพียงรูปแบบเดียวตลอดพิธีกรรม ทำหน้าที่เป็นกรอบรองรับการด้นกลอนลำ ลักษณะดังกล่าวแตกต่างจากหมอลำทั่วไปที่มีการเปลี่ยนลายตามช่วงอารมณ์ของการแสดง และสะท้อนให้เห็นว่าการลำทรงมุ่งเน้น “ความต่อเนื่องและเสถียรภาพของพิธีกรรม” มากกว่าความหลากหลายทางดนตรี (ณรงค์รัช วมตรไมตรี, 2560) (หนูการ พนามวัง, 2568, สัมภาษณ์)

ภาพที่ 3 บันทึกโน้ตสากลแสดงโครงสร้างทำนองหลักและระบบเสียงเพนาโทนิคในพิธีกรรมลำทรงของนางดาว พานโน (ศราวดี พิภูลศรี, 2569)

2.2 กลวิธีการลำและการด้นกลอน พบว่า การลำมีลักษณะเป็นการด้นกลอนสดตามสถานการณ์ของพิธี โดยมีโครงสร้าง กิ่งอิสระคล้ายคำประพันธ์ประเภท “อ้าย” และสามารถปรับเปลี่ยนเนื้อหาให้สอดคล้องกับบริบทของผู้ป่วย (ชมรมศิลปวัฒนธรรมอีสาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550)

ลักษณะเด่นเฉพาะของนางดาว คือการเลือกใช้ฉันทลักษณ์ และคำสอนเชิงศีลธรรมประกอบการลำ และมีการอธิบายความหมายภายหลังการลำ

ลักษณะดังกล่าวสะท้อนบทบาทของหมอลำทรงในฐานะ “ผู้สื่อสารและผู้เยียวยา” มากกว่าผู้แสดง ซึ่งแตกต่างจากหมอลำเวทีที่มุ่งเน้นความบันเทิงเป็นหลัก (พระราชพรหมจริยคุณ (สุข กายาผาด), 2522) ยกตัวอย่าง เช่น

สิบสลับค้อยปากน้ำอย่าไปท้อเฮื่อนำ สามสตาจค์มามีค้อยถือให้มันแน่น

ไผ่สืมาอาสาสร้างฮวงฮังให้หนูอยู่ ปากบักตั้นบ่ทันบ่มีได้อยู่ฮัง

อย่าเป็นคนชี้ค่านผ่านบางตัมบ่เปื่อย อย่าสิเมื่ออัยอัยคืออัยคำพัน (ดาว พานโน, 2568)

2.3 ระบบจังหวะและลีลาการขับร้อง พบว่า ระบบจังหวะของการลำมีลักษณะยืดหยุ่น โดยสัมพันธ์กับจังหวะของถ้อยคำ ขณะที่เสียงแคนทำหน้าที่กำกับจังหวะในภาพรวม โดยเฉพาะในช่วงการพ้อนรำที่มีความสม่ำเสมอมากขึ้น

ลักษณะการซ้อนทับของจังหวะระหว่างเสียงลำและเสียงแคน แสดงให้เห็นความสัมพันธ์เชิงพลวัตระหว่างผู้ขับร้องและผู้บรรเลง ในด้านลีลาการขับร้อง นางดาวใช้เสียงนุ่มนวล อ่อนโยน และมีลักษณะเชิงอ่อนหวาน สอดคล้องกับบริบทของพิธีกรรมที่มุ่งเน้นการเยียวยาทางจิตใจ

ภาพที่ 4 บรรยากาศการรำและการฟ้อนในพิธี (ศราวดี พิกุลศรี, 2569)

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และรูปแบบขั้นตอนพิธีกรรมลำทรงของนางดาว พานโน พบว่า นางดาว พานโน เป็นหมอลำทรงผู้สืบทอดภูมิปัญญา “ฮีดคองนางจำปา” ในพื้นที่บ้านพระยีน จังหวัดขอนแก่น มาเป็นระยะเวลากว่า 50 ปี โดยได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติทางพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมของชุมชน พิธีกรรมลำทรงมีลักษณะเป็นระบบและดำเนินไปตามจารีตที่ยึดถือหลัก “ไม่ให้ขาด ไม่ให้ข้าม” ซึ่งกำหนดให้ทุกขั้นตอนต้องปฏิบัติตามอย่างครบถ้วนตามลำดับ รูปแบบพิธีกรรมประกอบด้วย 5 ขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ การเตรียมเครื่องประกอบพิธี การอัญเชิญครูและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การประกอบพิธีลำทรง การสื่อสารและการรักษาผ่านการรำ และการปิดพิธี โดยมีการลำบูชาและการบรรเลงแคนलयน้อย (คีย์ E) เป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำเนินพิธีกรรม ทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างผู้ประกอบพิธี ผู้เข้าร่วมพิธี และระบบความเชื่อของชุมชน

2. เพื่อวิเคราะห์กลวิธีการลำในพิธีกรรมลำทรงของนางดาว พานโน พบว่า กลวิธีการลำในพิธีกรรมลำทรงดำเนินอยู่ภายใต้ระบบเสียงเพนาโทนิค โดยใช้ทำนองหลักเพียงรูปแบบเดียวเป็นแกนกลางของการลำ มีลักษณะการเคลื่อนที่ของทำนองอยู่ในช่วงเสียงระดับกลาง และมีจุดพักท่ายวรรคที่ชัดเจนเพื่อรองรับการด้นกลอนลำตามบริบทของผู้ป่วยและลำดับขั้นของพิธีกรรมในด้านวรรณศิลป์ พบว่า มีการใช้คำประพันธ์กึ่งอิสระประเภท “ฮ่าย” เป็นหลัก ควบคู่กับการนำผญา ภาษิต และคำสอนเชิงศีลธรรมมาบูรณาการเข้ากับเนื้อหาการรักษา รวมทั้งมีการอธิบายความหมายของกลอนลำภายหลังการลำ เพื่อสร้างความเข้าใจและเสริมกระบวนการเยียวยาทางจิตใจแก่ผู้เข้าร่วมพิธี และด้านจังหวะ พบว่า มีลักษณะการซ้อนทับกันระหว่างจังหวะแคนที่มีความสม่ำเสมอกับจังหวะการลำที่มีความยืดหยุ่นตามถ้อยคำ ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างเสียงแคนและเสียงลำอย่างใกล้ชิดและเอื้อต่อการสร้างบรรยากาศของพิธีกรรม

โดยสรุป กลวิธีการลำในพิธีกรรมลำทรงของนางดาว พานโน มิได้เป็นเพียงรูปแบบการขับร้องหรือการแสดงทางมุขปาฐะ หากแต่เป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมที่บูรณาการดนตรี วรรณศิลป์ และความเชื่อเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ เพื่อทำหน้าที่สื่อสาร ถ่ายทอดคุณค่าทางสังคม และเป็นกลไกการเยียวยาทางจิตใจของชุมชน ทั้งยังสะท้อนให้เห็นว่ากลวิธีการลำสามารถอธิบายได้ใน ฐานะองค์ประกอบเชิงหน้าที่ของพิธีกรรม ซึ่งเชื่อมโยงโครงสร้างทางดนตรีเข้ากับบทบาททางวัฒนธรรมและการเยียวยา อันเป็น การขยายองค์ความรู้ทางดนตรีวิทยาชาติพันธุ์ในมิติของพิธีกรรมได้อย่างเป็นรูปธรรม

การอภิปรายผล

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

ประการแรก ในมิติของระบบเสียงและโครงสร้างทำนอง พบว่า การลำอิงอยู่บนระบบเสียงแคนคีย์ E ลายน้อย ซึ่งมีความสัมพันธ์กับโหมด A Dorian และใช้บันไดเสียงแบบเพนทาโทนิคเป็นแกน สะท้อนให้เห็นถึงการจัดระเบียบเสียงที่สอดคล้อง กับวิถีดนตรีพื้นบ้านที่เน้นความยืดหยุ่นและการด้นสด มากกว่าการยึดติดกับโครงสร้างตายตัว ทั้งนี้สอดคล้องกับ John Blacking (1976) ที่มองว่าดนตรีเป็นผลผลิตของวัฒนธรรมและพฤติกรรมมนุษย์ มิใช่เพียงระบบเสียงเชิงเทคนิคเท่านั้น นอกจากนี้ยัง สอดคล้องกับ Terry E. Miller (1985) ที่ศึกษาดนตรีลาวและอีสาน ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการใช้แคนและการขับลำมีลักษณะสัมพันธ์กัน อย่างใกล้ชิด โดยทำนองทำหน้าที่เป็นโครงสร้างเปิด (open structure) ที่เอื้อต่อการด้นกลอนลำในบริบทพิธีกรรม ทั้งยังสอดคล้อง กับสำเร็จ คำโหมง (2537) และณรงค์รัช วรรณไตร (2560) ที่อธิบายว่าระบบเสียงและการดำเนินทำนองของดนตรีอีสานมี ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการบรรเลงแคนและการขับร้องพื้นบ้าน

ประการที่สอง กลวิธีการลำในฐานะวรรณกรรมมุขปาฐะสะท้อนบทบาทของดนตรีในฐานะเครื่องมือสื่อสารเชิงสัญลักษณ์และ การขัดเกลาทางสังคม การเลือกใช้พยางค์ ภาษิต และคำสอนที่สอดคล้องกับบริบทของผู้ป่วย แสดงให้เห็นว่าการลำทรงมิได้เป็นเพียง การแสดง แต่เป็นกระบวนการสื่อสารที่มีเป้าหมายเชิงจริยธรรมและจิตวิทยา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเชิงสังคมวิทยาที่มองว่า พิธีกรรมทำหน้าที่สร้างและธำรงระเบียบทางสังคม (Parsons, 2007) โดยดนตรีและถ้อยคำทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอด คุณค่า ความเชื่อ และแนวทางการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบว่าการด้นกลอนลำของนางดาว พานโน มิได้เกิดจากการ สร้างสรรค์ถ้อยคำใหม่ทั้งหมด แต่เป็นการเลือกใช้คลังพยางค์ ภาษิต และคำสอนที่สั่งสมจากประสบการณ์ แล้วปรับเปลี่ยน รายละเอียดบางส่วนให้เหมาะสมกับบริบทของผู้ป่วยแต่ละราย ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับวรรณกรรมมุขปาฐะ ของพระราชพรหมจริยคุณ (2522) และข้อมูลพยางค์พื้นบ้านอีสานที่รวบรวมโดยชมรมศิลปวัฒนธรรมอีสาน จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย (2550)

ประการที่สาม ในมิติของจังหวะและสภาวะทางจิตวิทยา การซ้อนทับกันระหว่างจังหวะแคนที่มีความสม่ำเสมอกับจังหวะการ ลำที่ยืดหยุ่น (rubato) ก่อให้เกิดภาวะทางเสียงที่เอื้อต่อการเข้าสู่สภาวะคล้อยตาม (trance-like state) ของผู้เข้าร่วมพิธี ลักษณะ ดังกล่าวสามารถอธิบายได้ผ่านแนวคิดพิธีกรรมของ Victor Turner (1969) ที่เสนอว่าพิธีกรรมเป็นพื้นที่ของภาวะเปลี่ยนผ่าน (liminality) ซึ่งเปิดโอกาสให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับบุคคลและสังคม ดนตรีจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้าง “พื้นที่ ปลอดภัยทางวัฒนธรรม” (cultural safe space) ที่เอื้อต่อการเยียวยาทางจิตใจ ข้อค้นพบดังกล่าวยังสอดคล้องกับสุรัตน์ จงดา

(2541) พบว่า ดนตรีและการแสดงในพิธีกรรมความเชื่อของชาวอีสานมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างพลังทางจิตใจและกระบวนการเยียวยาของผู้เข้าร่วมพิธี

ประการสุดท้าย สุนทรีภาพของการลำหรงที่เน้นความนุ่มนวล อ่อนโยน และความต่อเนื่องของทำนอง สะท้อนให้เห็นว่า ดนตรีในบริบทพิธีกรรมมิได้มุ่งเน้นการแสดงออกเชิงทักษะหรือความซับซ้อนทางเทคนิค หากแต่เน้นการสร้างควมไว้วางใจและความเชื่อมั่นระหว่างผู้ประกอบพิธีกับผู้เข้าร่วม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่มองว่าดนตรีเป็นกลไกทางวัฒนธรรมในการสร้างความหมายและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม (Blacking, 1976) อีกทั้งยังเชื่อมโยงบทบาทของเครื่องดนตรีพื้นบ้าน เช่น แคน ซึ่งตามแนวคิดของ Curt Sachs (1940) ถือเป็นเครื่องมือที่มีได้ทำหน้าที่เพียงสร้างเสียง แต่ยังเป็นสื่อกลางทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน สอดคล้องกับการอธิบายบทบาทของหมอลำในสังคมอีสานของบุษกร บินทสันต์ และชำคม พรประสิทธิ์ (2553)

โดยสรุป กลวิธีการลำในพิธีกรรมลำหรงของนางดาว พานโน มิได้เป็นเพียงรูปแบบทางดนตรีหรือวรรณศิลป์ หากแต่เป็น “ระบบปฏิบัติการทางวัฒนธรรม” ที่บูรณาการดนตรี วรรณกรรมมุขปาฐะ และความเชื่อเข้าด้วยกันอย่างมีโครงสร้าง เพื่อทำหน้าที่ทั้งในเชิงสังคม จิตวิทยา และพิธีกรรม ซึ่งข้อค้นพบนี้มีส่วนช่วยขยายกรอบความเข้าใจในสาขาดนตรีชาติพันธุ์วิทยา โดยชี้ให้เห็นว่า ดนตรีในบริบทพิธีกรรมสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกการเยียวยาทางวัฒนธรรม (cultural healing mechanism) ได้อย่างเป็นรูปธรรม

ข้อค้นพบ หรือองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

งานวิจัยนี้ พบว่า กลวิธีการด้นกลอนในพิธีกรรมลำหรงของนางดาว พานโน มิได้เกิดจากการสร้างสรรค์ถ้อยคำขึ้นใหม่ทั้งหมด ในขณะที่ประกอบพิธี หากเป็นกระบวนการคัดเลือก ปรับประยุกต์ และเรียบเรียงองค์ความรู้จากคลังวรรณกรรมมุขปาฐะที่สั่งสมไว้ล่วงหน้า ทั้งฉญา ภาษิต คำสอน และกลอนลำที่ได้รับการสืบทอดหรือสร้างขึ้นจากประสบการณ์ของผู้ประกอบพิธีเอง จนเกิดเป็น “แบบแผนกลอนต้นแบบ” (Formulaic Verse Model) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างยืดหยุ่นตามบริบทของผู้ป่วยและสถานการณ์ในพิธีกรรม ซึ่งข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การด้นกลอนในพิธีกรรมลำหรงเป็นกระบวนการสร้างสรรค์ที่อยู่บนฐานของความทรงจำทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญามุขปาฐะ มากกว่าการด้นสดโดยปราศจากโครงสร้าง ทั้งยังสะท้อนให้เห็นกลไกการสืบทอดองค์ความรู้ทางวรรณศิลป์และความเชื่อของชุมชนอีสานผ่านกระบวนการปฏิบัติพิธีกรรมอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ งานวิจัยยังเสนอให้เห็นว่า กลวิธีการลำสามารถอธิบายได้ในฐานะ “ระบบปฏิบัติการทางวัฒนธรรม” ที่บูรณาการดนตรี วรรณศิลป์ และความเชื่อเข้าด้วยกัน โดยทำหน้าที่เป็นทั้งสื่อกลางทางพิธีกรรม กลไกการถ่ายทอดคุณค่าทางสังคม และกระบวนการเยียวยาทางจิตใจ อันเป็นการขยายองค์ความรู้ทางดนตรีวิทยาชาติพันธุ์ให้ครอบคลุมมิติของพิธีกรรมและการรักษาทางวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สถาบันการศึกษา และหน่วยงานด้านศิลปวัฒนธรรม ควรส่งเสริม การศึกษาดนตรีพื้นบ้านในบริบทพิธีกรรม โดยบูรณาการการวิเคราะห์องค์ประกอบทางดนตรีควบคู่กับบริบทวัฒนธรรม เพื่อให้ เข้าใจบทบาทของดนตรีในฐานะสื่อกลางการเยียวยาจิตใจอย่างรอบด้าน และในเชิงปฏิบัติ ควรมีการจัดทำ ฐานข้อมูลองค์ความรู้ (Database) เกี่ยวกับ “ลายแคน” ที่ใช้ในพิธีกรรมลำทรง ทั้งในรูปแบบการบันทึกเสียง การถอดโน้ต และคำอธิบายเชิงระบบเสียง รวมถึงการบันทึกวรรณกรรมมุขปาฐะ เช่น กลอนลำ ญา และภาษิต ผ่านสื่อดิจิทัล เพื่ออนุรักษ์กลวิธีการด้นกลอนลำที่มีลักษณะ ยืดหยุ่นสูง มิให้สูญหายไปพร้อมกับตัวบุคคล นอกจากนี้ ควรส่งเสริมการนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปพัฒนาเป็น สื่อการเรียนรู้หรือ หลักสูตรท้องถิ่น เพื่อถ่ายทอดสู่เยาวชนและผู้สนใจ อันจะเป็นการสืบสานภูมิปัญญาดนตรีพื้นบ้านอย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบกลวิธีการลำและระบบเสียงของหมอลำทรงในพื้นที่อื่น ๆ เพื่อสร้างองค์ความรู้เชิง เปรียบเทียบ (Comparative Study) ที่สะท้อนความหลากหลายของดนตรีในพิธีกรรมลำทรงของภูมิภาคอีสาน นอกจากนี้ ควร ขยายผลการศึกษาไปสู่การวิเคราะห์โครงสร้างทำนองแคนในเชิงลึก เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างลายแคนกับระบบเสียง และบทบาท ของแคนในการกำกับพิธีกรรม รวมถึงการศึกษากระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของประชาชนชาวบ้านในบริบทสังคมร่วมสมัย เพื่อ ทำความเข้าใจพลวัตของการสืบทอดภูมิปัญญา อีกทั้ง ควรนำกรอบแนวคิดทางทฤษฎี เช่น ดนตรีชาติพันธุ์วิทยา (Ethnomusicology) หรือทฤษฎีการแสดง (Performance Theory) มาใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ เพื่อเพิ่ม ความเข้มแข็งทางวิชาการและสามารถเชื่อมโยงกับงานวิจัยในระดับสากลได้มากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- เจนจิรา เบญจพงศ์. (2555). *ดนตรีอีสานเนย์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.
- ชมรมศิลปวัฒนธรรมอีสาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2550). *เพลงกาพย์ กลอนอีสาน*. สืบเมื่อ 8 มกราคม 2569, จาก <http://www.isan.clubs.chula.ac.th/phaya/index.php?transaction=rai.php>
- ณรงค์รัช วรรณไตร. (2560). *หลักการทางดนตรีวิทยา*. มหาสารคาม: วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- บุษกร บิณฑสันต์ และคำคมพรประสิทธิ์. (2553). *หมอลำ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระราชพรหมจริยคุณ (สุข กายาผาด). (2522). *หลักการแต่งวรรณกรรมไทยอีสาน*. กาฬสินธุ์: จินตทัศน์การพิมพ์.
- สุรัตน์ จงดา. (2541). *พ่อนผีฟ้านางเทียม: การพ่อนรำในพิธีกรรมและความเชื่อของชาวอีสาน* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต).
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: กรุงเทพมหานคร.
- สำเร็จ คำโหมง. (2537). *ดนตรีอีสาน*. มหาสารคาม: ภาควิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏ มหาสารคาม.
- Blacking, J. (1976). *How musical is man*. London: Faber and Faber.

Miller, T. E. (1985). *Traditional music of the Lao: Kaen playing and mawlum singing in Northeast Thailand*.

Kent, OH: Kent State University Press.

Parsons, T. (2007). *American society: A theory of the societal community*. Boulder, CO: Paradigm Publishers.

Sachs, C. (1940). *The history of musical instruments*. New York, NY: W.W. Norton & Company.

Turner, V. (1969). *The ritual process: Structure and anti-structure*. Chicago, IL: Aldine Publishing.